

Maantieteellisesti spesifi hallintatapa ja aluesuunnittelun valtatu tutkimus

Veli-Pekka Tynkkynen

Miten ihminen-luonto-konstruktio ja näistä kumpuavat käytännöt voitaisiin liittää osaksi aluesuunnittelun valtatu tutkimusta? Lähestymällä paikallisia totuudenmäärittelyjä ja niiden kautta avautuvia toimintatapoja maantieteen näkökulmasta voidaan aluesuunnittelun valtamaisemaa ja -peliä ymmärtää paremmin. Tämä artikkeli kannustaa pohtimaan, miksi esimerkiksi perinteisellä metsäteollisuuspaikkakunnalla vesistöjen käyttö on edelleen alisteinen teollisuuden intresseille, vaikka kunnan imagonrakentamisessa ja strategioissa rannat ja saaristo linjataan keskeisinä aluesuunnittelun vahvuuksina.

Johdanto

Tässä artikkelissa liitän maantieteellisen näkökulman vankemmin kaupunkitutkimuksen keskusteluun inhimillisen ja ei-inhimillisen vuorovaikutussuhteista kaupunkia (alueita) ja suunnittelua määrittävinä tekijöinä¹. Tämän pyrin tekemään maantieteellisen konstruktionismin metodologian kehittelyn kautta, liittämällä tämän hybridin maantieteen puitteissa käytyyn keskusteluun. Toiseksi yhdistän

---

¹ Artikkelin on kirjoitettu Suomen Akatemian Valta Suomessa -tutkimusohjelman rahoituksella, osana Tieto/Valta kaupunkikehittämisessä -tutkimusprojektia.

ihmisen fyysisen ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa syntyvät, maantieteellisesti eriytyneet sosiaaliset konstruktiot ja käytännöt hallintatapa- eli *governmentality*-keskusteluun. Lopputuloksena on herkistyminen *maantieteellisesti spesifille hallintatavalle*, josta englanninkielisessä maantieteessä on käytetty termiä *geo-governmentality* (Elden & Crampton 2007, 6). Tämä avaa mielestäni uusia näkökulmia alue- ja kaupunkisuunnittelun valtatutkimukseen.

Tällä puheenvuorolla otan osaa viimeaikaiseen kontekstuaalisen konstruktionismin ja aluesuunnittelun materiaalisuuden puitteissa käytyyn keskusteluun (Laine & Peltonen 2003; Lehtonen 2006; Peltola 2006; Åkerman 2009), mutta yleisempänä tavoitteena on kehittää hallintatavan tutkimuksen työkalua. Artikkelin fokus on siten suunnittelun ”pimeässä puolessa”, ja se on osa Bent Flyvbjergin käynnistämää foucault’laista traditiota seuraavaa suunnittelututkimusta (Flyvbjerg & Richardson 2002). Kuitenkin foucault’laisen kaupunkitutkimuksen perinnettä on maantieteen piirissä luonnehtinut vahvemmin historiallisen maantieteen näkökulma (Huxley 2007, 190-193), joten tavoitteeni on tukea maantieteellistä näkökulmaa tutkittaessa valtaa tämänhetkisessä alue- ja kaupunkisuunnittelussa.

Maantieteellä on toki keskeinen rooli aluesuunnittelussa, mutta tässä etsin maantieteelle uutta merkitystä. Aluesuunnittelussa fyysinen ja kulttuurinen konteksti ovat aina olleet keskeisiä, mutta suunnittelun kannalta pikemminkin yksisuuntaisina vaikuttavina tekijöinä. Maantieteen nostaminen yhdeksi paikallisen hallintatavan *keskeisistä* rakennuspalikoista on mielestäni tärkeä näkökulma, jonka avulla aluesuunnittelua voidaan kehittää refleksiivisempään suuntaan. Maantiede ja erityisesti sen paikkakäsitys näyttytyy näkökulmassani kaksisuuntaisena tekijänä, joka asettaa yhteisön toiminnan ja suunnittelun reunaehdot, mutta samalla myös muokkaa politiikan liikkumavaraa paikallisten diskurssien ja käytäntöjen muodostumisen kautta.

Syntymästään asti maantiede on kysynyt, miten ihminen elää ympäristössään ja minkälaisia tilallisia ilmenemismuotoja tämä tuottaa. Luonnon- ja kulttuuri- maantieteen jo pitkään erkaantuneet haarat ovat kuitenkin havahduttaneet osan kulttuurimaantieteilijöistä pohtimaan keinoja, joilla luonto voitaisiin tuoda takaisin kulttuurimaantieteen piiriin. Tässä artikkelissa esille nostamani Sarah Whatmore (2003) pyrkii juuri siihen, että maantieteen tutkimuskysymyksen keskiössä olisi jälleen ”ihminen ympäristössään”. Whatmoren hybridin maantieteen metodologia lähtee vakiintuneista konstruktionismin linjoista poiketen siitä, että ihminen ja luonto ovat ”yksi”, pitäytymättä kuitenkaan toisen ääripään, realismin, metodologiassa, toisin sanoen hylkäämättä diskurssien keskeistä asemaa tietoisuutemme ja siten toimintamme määrittäjänä.

Myös kestävä kehityksen haasteen, erityisesti sosiaalisen tasa-arvon sekä ekologisen kestävyuden, kannalta maantieteellinen näkökulma on mielestäni tärkeä.

Ilman herkkyyttä paikalliselle kontekstille ja sen valtajärjestelmille on vaarana, että kestävä kehityksen edistäminen pelkistyy normatiiviseksi ympäristöpolitiikaksi (vt. Tynkkynen, tulossa 2010). Tarkoitukseni on kehittää *governmentality*-analytiikkaa suuntaan, joka nostaisi samanaikaisesti tarkasteluun sekä aluesuunnittelun diskursiivis-käytännöllisen vallankäytön että tätä vallankäyttöä kehystävän ja ehdollistavan materiaalsen, maantieteellisen taustan. Koen tämän erityisesti 2000-luvun alun projektiksi. Aikaamme luonnehtivat uusliberaalit suunnittelukäytännöt julkisen ja yksityisen yhteistyön vahvistuessa sekä aluerakentamissopimusten tehdessä paluun (Lapintie 2004, 19-20), mikä mahdollistaa valta-asetelmista kumpuavan uudenlaisen pirstaloituvan kaupunkirakenteen ja tilallisten verkostojen synnyn (Lehtonen 2006, 17-20).

Hallintatapa ja uusliberaali valta

Käytän tässä termiä *hallintatapa* kuvaamaan Foucault'n käsitettä *gouvernementalité*, *governmentality*. Käsitteelle on olemassa suomenkielisessä kirjallisuudessa muitakin käännöksiä, kuten *hallinnointi* (Leino 2006, 20), *hallintamentaliteetti* (Sairinen 2000, 12) sekä *hallitsemisen ja hallinnon mentaliteetti* (Tanskanen 2005, 20). Toisaalta hallintatavan ja biovallan analyysiä on sovellettu myös kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tutkimuksessa (Lehtinen 2003, 243), joten kantasanan "hallinto" sijaan voisi käyttää hallitsemista tai termiä *toimintajärki*. Tähän viittaavat myös *gouvernementalité*-analytiikalle annetut sisäkäsitteet käytöksen ohjaus, *conduct of conduct* (Gordon 1991, 48) ja käytäntöjen järjestelmät, *regimes of practices* (Dean 1999, 18-19; Foucault 1991a, 75), joissa ohjaajan luonteella ei periaatteessa ole merkitystä.

Hallintatavan käsitteen voi yksinkertaistettusti määritellä hallinnon kollektiiviseksi tavaksi ajatella itse hallinnosta ja erityisesti suhteestaan hallittaviin. Hallintatavan jäljille pääsy vaatii hallinnon ulkopuolisen tarkkailijan, joka kykenee kyseenalaistamaan hallinnon sisäisesti ehkä itsestäänselvyyksinä pidettyjä toimintamuotoja ja ajattelutapoja (Dean 1999, 16; Foucault 1991c, 92). Hallintatavan juurille voi päästä hallinnon toiminnan ja hallinnossa esiintyvän kollektiivisen ajattelun *samanaikaisella* tutkimisella. Yksin rationaalisuuksien analysointi ei riitä, sillä samaan hallinnan tavoitteeseen voidaan päätyä eri rationaalisuuksiin sitoutuen. Esimerkiksi aluesuunnittelussa viheralueiden suojelua voidaan edistää luonnon-suojelun, terveellisemmän elämäntavan tai kunnan imagon ja kilpailukyvyyn parantamisen nimissä. Hallintatavan tutkimuksessa tulisi selvittää, miten ajattelu toimii osana käytännön toimintaa ja toiminnan ohjausta (Dean 1999, 18). Käytännöt siis tulee ymmärtää näkökulmasta, jossa toiminta ja sanottu, sääntöjen luominen ja syiden antaminen sekä suunniteltu ja kyseenalaistamaton yhdistyvät (Foucault 1991a, 75).

Hallintatavan analyysissä keskeiseksi nousee kysymys, miten hallinnon näkökulmasta tiedostettu tai tiedostamaton "totuus" tuotetaan osana käytäntöjä. Hallintatavassa siis näkyvät hallinnon keinot esittää asiat ja puuttua niihin (Dean 1999, 50;

Murdoch & Abram 2002, 10). Hallintatavan analytiikassa on keskeistä selvittää, miten hallitaan ja ollaan hallittavana, miten hallintatapaa ylläpidetään ja muutetaan. Toisin sanoen keskeistä on kysyä ja seurata *miten?* (Dean 1999, 23).

Hallinnon analytiikan tutkijan tulisi keskittyä kolmen ulottuvuuden pohdintaan – vallan, totuuden ja identiteetin (Dean 1999, 18). Näiden tuottamisessa käytännöllistä tietotaitoa, osaamista, mielikuvitusta ja taktisia kykyjä käyttävän hallinnon toimintaa Foucault'n (1991c, 87) kutsuu myös hallinnon taiteeksi (*art of government*). Hallinnan tutkimuksen analytiikka ei siis ole ”hallitsemisen sosiologiaa”, vaan niiden käytäntöjen järjestelmien tutkimista, joiden kautta meitä hallitaan ja me hallitsemme itseämme.

Kiinnostus diskurssien rakentamiseen ja ylläpitoon liittyy keskeisesti hallintatavan analytiikkaan. Foucault'n diskurssit liittyvät etenkin vallan ja totuuden suhteeseen: miten valta tuottaa omaksumansa totuuden? (Mills 1997, 2-8). Keskeistä diskurssien analysoinnissa on tunnistaa ”voimapuhe” ja toisaalta tavoittaa puhujien positiot eli se, kenen intresseistä ja mistä asemasta käsin puhetta tuotetaan. Tämän vallalla ladatun puheen voima ei estä kritiikin esittämistä, mutta rajoittaa sitä, mikä voidaan määritellä ”totuudeksi”. Foucault'lle tieto siis määrittyy sosiaalisten, institutionaalisten ja diskursiivisten paineiden kautta. (Dean 1999, 42; Rabinow 1989, 10).

Diskurssiin sisäänpääsyyn liittyy vahvasti kysymys auktoriteetista ja legitimitetistä – kenellä on valtaa ja oikeus sanoa diskurssin sisällä tiedetyksi määrityneestä asiasta jotain merkityksellistä? Keskeisin huomio analyysissä kiinnitetään diskurssista pois sulkemisen mekaniikkaan: miten tietynlainen puhe luokitellaan ”totuuden” ulkopuolelle? (Foucault 1991b, 54-55; Mills 1997, 56-58, 60-62). Tämä viimeksi mainittu poissulkemisen tapa on esimerkiksi aluesuunnittelussa käytettävän vallan kannalta keskeinen. Foucault'n arkeologinen analyysi on kiinnostunut niistä rakenteista ja tukijärjestelmistä, jotka hallitsevat diskurssien osien tuotantoa ja järjestystä (Foucault 1972; Mills 1997, 48).

Foucault'n valta-analytiikan kehittyminen tiedon arkeologiasta genealoggiaan eli tiedon sukupuun tutkimiseen, ”nykyisyyden historiaan”, johdattaa hallintatavan puitteissa ylläpidettyjen diskurssien rakentumisen ja rakentamisen juurille. Arkeologisesta metodista poiketen, tai pikemminkin siihen lisäten (Elden 2001, 104), genealoginen metodi katsoo nykyisyyden historiaan totuuden *rakentumisen* (”tiedostamaton” tai ”toimijaton”) mutta etenkin totuuden *rakentamisen* (”tietoinen” tai ”toimijan sisältävä”) kautta (Hannah 2007, 84-85). Toisin sanoen genealogisen taktiikan kautta ollaan kiinni Foucault'n *valta/tieto*-ongelmanasettelussa – miten valta tuottaa tarvitsemansa tiedon ja määrittää totuuden, jolla mahdollistetaan vallan ja hallintatavan vastavuoroinen legitimointi?

Hallintatapa hallinnon taiteena sopii kirjaimellisemmin kuvaamaan etenkin uusliberaalien yhteiskuntien hallintatapaa, sillä näissä yhteiskunnissa valtio- tai

paikallisvalta ei voi luottaa liian voimakkaaseen säätelyyn toimintaohjeiden ja strategioiden avulla. Liberaalissa yhteiskunnassa hallinnan on oltava biopolitiikkaan tai -valtaan perustuvaa, sillä disiplinaarinen (kurinpidollinen) vallankäyttö sotii sen periaatteita (yksilönvapaus) mutta vielä perustavammin sen toimintalogiikkaa (pitkälle ei-julkiseen perustuva järjestelmä) vastaan. Biovallan tekniikka korostaa sitä, että valtiovallan toiminnan tulee olla kokonaisvaltaisesti hyödyllistä. Valtion alueella elävään väestöön kohdistetaan teknisiä toimia, joiden tavoitteena on populaatioiden terveyden, hyvinvoinnin ja elämän optimointi (Dean 1999, 20; Rabinow 1989, 15-23). Valtiokeskeisen (*raison d'état*), hyvinvointivaltion ja uusliberaalin ideologian välillä on kuitenkin suuri ero tämän suhteen, sillä uusliberaali yhteiskunta pyrkii vähentämään hallinnollista yhteiskuntaan puuttumista, edelliset lisäämään sitä.

Hallintatapa hallinnon taiteena on siis nähtävä erottamattomana osana uusliberaalien yhteiskuntien toimintalogiikkaa. Taidetta se on siinä mielessä, että hallinta on jatkuvassa muutostilassa puuttumisien ja puuttumatta jättämisien välimaastossa (Dean 1999, 50-51). Eräällä tavalla liberaalin yhteiskunnan harjoittama biopoliittinen hallintatapa implisiittisesti vaatii seuralaisekseen siihen kohdistuvan kriittisen tutkimuksen. Tutkimuksen päämääränä voi olla alistetun tiedon esille tuominen, emansipaatio tai sosiaalisten ongelmien vähentäminen – ”*Valistus*”. Uusliberaali biovaltainen hallintatapa kuitenkin tarvitsee kriittistä tutkimusta, jotta se voisi oppia virheistään ja tehdä järjestelmästä entistä ”biopoliittisemmän”; minimoida byrokraattisen ohjauksen ja irtisanoutua disiplinaarisesta *anatomopoliikasta*. Tämä tekee uusliberaalin yhteis- ja yhdyskunnan aluesuunnittelusta ristiriitaisen ja haasteellisen, sillä tilan hallinta sisältää aina myös disiplinaarisen ulottuvuuden.

Tämä seikka rajoittaa foucault’laisen valta-analytiikan emansipatorista ulottuvuutta liberaaleissa yhteiskunnissa. Siksi Foucault’n metodiikan ja konstruktionistisen metodologian implisiittisen emansipatorisen tavoitteen (Hackingin 1999, 6-7, 19-21) välillä on olemassa ristiriita. Seuraavassa käyn läpi Foucault’n hallintatapa-analytiikan ja konstruktionismin suhdetta sekä vertaan tätä keskustelua maantieteellisen konstruktionismin sekä hybridin maantieteen näkökulmaan.

Foucault’n metodologia ja maantieteellisen konstruktionismin näkökulma

Foucault’n kehittämän diskursiivisen näkökulman tärkein väittäjä yhteiskuntatutkimuksen näkökulmasta on se, että diskursiiviset rakenteet tekevät objekteista ja tapahtumista totta. Tämä tarkoittaa, että diskurssit rakentavat todellisuudentajumme. Diskursiivinen näkökulma ei kuitenkaan putoa äärimmäisen konstruktionismin ja relativismin sudenkuoppaan, koska siinä tunnustetaan toisaalta totuuden rakentuminen diskurssien muokkaamana, mutta myös se, että materiaallinen maailma,

”todellisuus”, vaikuttaa ajatteluamme ja käyttäytymiseemme. (Mills 1997, 48-51). Tämä oletus liittyy vahvasti sekä maantieteellisen konstruktionismin näkökulmaan että Foucault’n hallintatapa-metodologiaan.

Foucault’n suhde konstruktionistiseen ja realistiseen yhteiskuntatieteeseen on ambivalentti. Keskeinen asia, joka periaatteessa vapauttaa hänen metodologiansa tästä ristivedosta on, että hän ei teksteissään ota kantaa ”todellisuuden” luonteeseen. Hän rakensi käytännöllisen metodologiansa totuuden määrittelyn kautta – totuudet ovat paikan ja ajan mukaan monikossa, joten oletuksena on toisaalta konstruktionistinen näkökulma näiden syntyyn. Kuitenkin Foucault’n hallintatavan käsitteessä juuri diskursiivisten ja konstruoitujen totuuksien suhde käytäntöihin ottaa askeleen kohti materialismia ja realismia, mikä rajoittaa konstruktioiden käytettävyyttä (Dean 1998, 184-186).

Foucault’n käytännöt ovat siis jotain muuta kuin konstruktioita, vaikka hän katsoo käytäntöjen ja rationaalisuuden järjestelmien punoutuvan yhteen (Foucault 1991a, 79). Foucault hakee tällä analytiikalla asioiden «luonnollista niputtamista» (*eventalisation*), jonka avulla ilmiö voidaan rajata ja ottaa haltuun. Hallintatavan paikkaan ja aikaan sidottujen ilmiöiden itsestäänselvyyksien rikkominen ja ymmärrettävyyden monitahoisuuden osiin purkaminen tuo esiin ilmiön ”räjäytyskuvan”, ja tämän kuvan osien liittäminen kokonaisuuteen vaatii konstruktioiden tutkimista. (Dean 1998, 188; Foucault 1991a, 77). Tässä mielessä hallintatavan tutkimuksen voi nähdä metodologisilta sitoumuksiltaan hybridinä.

Maantieteellisen konstruktionismin näkökulmalla haluan korostaa, Foucault’n valta-analytiikan tavoin, pyrkimystä päästä eroon mustavalkoisista metodologisista sitoutumisista. Konstruktionistisesta lähtökohdasta huolimatta ei tässä maantieteellisessä näkökulmassa voi sitoutua tieto-olettamukseen, jonka mukaan maailmasta tuotettu tieto on täydellisen riippuvainen tulkitsijan henkilökohtaisesta konstruktiosta. Toisaalta konstruktionistinen oletus intersubjektiivisuuden universaaliudesta (esim. jaettu ”ihmisuus”) ei ole Foucault’n ajattelun, eikä myöskään paikallisuutta korostavan maantieteellisen konstruktionismin allekirjoitettavissa.

Realistisen epistemologian ja empiirisen yhteiskuntatieteen tradition mukaisesti (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 43-44) pidän kuitenkin perusteltuna näkemystä siitä, että ”todellisuus” on olemassa ilman sitä tulkitsevaa ihmistäkin. Kuitenkin on perusteetonta pitäytyä tiukan realistisessa oletuksessa, että kaikkien tulkinnat maailmasta ovat yhteismitallisia. Maailmasta tulkittu tieto on näkemykseni mukaan perustavanlaatuisesti erilaista eri paikoissa, yhteiskunnissa ja kulttuureissa.

Esimerkiksi ympäristöpolitiikan tutkimuksessa on korostettu luonnon ja ympäristön olevan sosiaalisia konstruktioita. Ympäristöongelma on ongelma vasta, kun ympäristön tila kulttuurin sisällä määritellään sellaiseksi (Haila 2001, 13-15, 18). Tämä viittaa

maantieteellisen konstruktionismin keskeiseen piirteeseen, että yhteiskunnalliset kysymykset tulevat määritellyksi paikkakohtaisen totuudenmäärittelyn kautta.

Maantieteellisellä konstruktionistisella lähtökohdalla tavoitteenani on kehittää alue- ja kaupunkisuunnittelun tutkimuksessa käytettyä kontekstuaalisen tai konkreettisen konstruktionismin metodologiaa (Laine ja Peltonen 2003, 64-65; Leino 2006, 22). Kontekstuaalisella näissä sosiologiasta tutkimuskehyksensä lainaavissa tutkimuksissa tarkoitetaan diskurssien määrittelykamppailujen sijoittamista niiden *yhteiskunnallisiin* yhteyksiinsä (vrt. konteksti historiatutkimuksessa, Hyrkkänen 2008, 192-194).

Maantieteellinen konteksti luonnollisesti sisältää yhteiskunnallisen. Maantieteellisellä haluan korostaa sitä, että näkemykseni mukaan sosiaaliset konstruktiot ovat muodostuneet sekä ”*tekstin*” että ”*geon*” yhteisvaikutuksesta – tekstin tarkoittaessa sosio-kulttuurista ja yhteiskunnallista *kontekstia* ja geon merkityksessä fyysistä ympäristöä. Jälkimmäiseen sisältyy luonnollisesti kaikki materiaallinen, joka puolestaan on vaihtelevalla tavalla latautunut merkityksillä. Paikallisten diskurssien syntyyn ja ylläpitoon ovat vaikuttaneet paikallisen kulttuurin sosiaaliset käytännöt ja tietämisen tavat, joilla on yhteytensä sekä maa- ja kulttuuripiirikohtaisiin että globaaleihin diskursseihin. Paikalliset diskurssit ovat kuitenkin rakentuneet myös paikallisten luonnon- ja kulttuurimaantieteellisten erityispiirteiden muovaamina.

Maantieteellinen konstruktionismi on myös haasteellisen tehtävän edessä, sillä kuten Hacking (1999: 66-67) kuvaa, sosiaalisten, ihmistä ja politiikkaa, koskevien konstruktioiden paljastaminen (*unmasking*) liittyy emansipaatioon ja valtaan, kun taas luonnontieteellistä tietoa koskevien konstruktioiden paljastaminen on luonteeltaan metafyyssistä. Metafyyssisen konstruktion voi vain paljastaa, mutta sosio-poliittisen myös osoittaa vääräksi ja torjua. Hän kuitenkin tunnustaa, että esimerkiksi niinkin luonnontieteellisessä käsitteessä kuin ekosysteemi tiedon konstruktio on mielenkiintoinen sekä metafysiikan että moraalien (politiikan) näkökulmasta. Tähän juuri maantieteellinen konstruktivismi pyrkii – yhdistämään luonnontieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen tiedon. Tämä on maantieteen ”alkuperäinen tutkimuskysymys” tai tehtävä (miten ihminen elää ympäristössään?), ja siksi on mielestäni tärkeää pyrkiä kehittämään tieteenalaa juuri tähän suuntaan.

Maantieteellisen korostamista diskurssien ja siten kulttuurin muodostumisessa voidaan kritisoida maantieteen piirissä jo sata vuotta sitten käydyin ympäristö vastaan kulttuurideterminismi -keskustelun pohjalta (Livingstone 1992, 109, 199, 238). Jos lähtökohdana ei ole rasistiseen ja eurosentriseen maantieteeseen sitoutunut naiivi ”ympäristö määrittää kulttuurin” -näkemys, voi maantieteellisellä konstruktionisilla olla annettavaa paikallisten diskurssien muodostumisen sekä hallintatavan ymmärtämisessä.

Tämä lähestymistapa antaa mahdollisuuden ymmärtää paremmin muun muassa aluesuunnittelun puitteissa tuotettavan tiedon ja totuuden sekä siten myös valtaa

ylläpitävien käytäntöjen taustoja. Jos paikallisen kulttuurisen kontekstin vaikutus muodostuneeseen tietämisen ja toiminnan tapaan sivuutetaan, voidaan päätyä tilanteeseen, jossa suunnittelun odotetaan kaikkialla saman kulttuurin (lainsäädännön) sisällä esiintyvissä pintapuolisesti samankaltaisissa ympäristöissä tuottavan saman lopputuloksen. Maantieteen ja paikallisuuden merkitys typistyy ainoastaan suunnittelun vaihtoehtoja rajaavaksi kentäksi.

Maantieteellisen konstruktionismin näkökulmassa tarkasteluun otetaan selkeästi ja avoimesti se, miten paikallinen diskursiivinen ympäristösuhde ja sen synnyttämät käytännöt selittävät yhteisön toimintaa, politiikan tekemisen taustoja ja lähtökohtia. Toisin sanoen maantieteellisen konstruktionismin näkökulma kiinnittää huomiota paikallisen hallinnan olosuhteissa rakentuvan tiedon sekä sosio-kulttuurisiin että sosio-ekologisiin reunaehtoihin. Kiinnostuksen kohteena tässä näkökulmassa ovat siis ympäristö-aluerakenne-ihminen (tai luonto-tila-kulttuuri) -suhteen konstruktiot.

Tukea esittelemälleni maantieteellisen konstruktionismin näkökulmalle antaa Mikko Jorosen (2005, 74) esiin nostama realismin ja konstruktionismin vastakkainasetteluja purkava hermeneuttis-pragmaattinen lähtökohta. Joronen linjaa, että ottamalla paikalliset käytännöt mukaan diskurssien muodostumisen tarkasteluun voidaan välttää yhteiskuntamaantieteen metodologisia valintoja pitkään piinannut luonnon ja kulttuurin välinen vastakkainasettelu. Jorosen mukaan paikallisissa käytännöissä välittyy luonnonympäristön vaikutus kulttuuriin. Luonnon vaikutusta kulttuuriin ja diskursseihin ei pidä nähdä ympäristödeterministisesti kausaalista tutkimusta harrastamalla ("kasvillisuusvyöhyke määrittää kulttuurin"), vaan sen merkitystä voidaan avata tutkimalla niitä lukuisia tulkintoja, joita ympäristön ja kulttuurin suhteista on konstruktioiden kautta muodostunut. Keskeistä on se, että tiedostetaan diskurssien muodostumiseen vaikuttavat monet, mukaan lukien luonnonmaantieteelliset tekijät.

Myös sosiologinen tutkimus on ottanut tämän haasteen vakavasti, mistä esimerkiksi Ian Burkittin (1998, 128-129, käännös oma) tulkinta:

"(V)oimme pitäytyä sosiaalisessa konstruktionismissa ilman putoamista kaiken teksteiksi, merkeiksi ja diskursseiksi pelkistämisen ansaan: voimme ymmärtää kuinka tieto rakentuu sosiaalisesti suhteissa ja käytännöissä sivuuttamatta elämässämme keskeisiä luonnollisia piirteitä. ... (K)eskittymällä inhimillisen elämän tapaan olla samanaikaisesti sosiaalista, diskursiivista ja luonnollista."

Edellä kuvatulla paikallisia käytäntöjä korostavalla lähestymistavalla on olemassa yhteys Laineen ja Peltosen (2003, 65, cit. Hacking 1998) esille nostamaan konkreettisen konstruktionismin näkökulmaan. Tulkitsisin kuitenkin niin, että Hacking tarkoittaa konkreettisella sosiaalisen elämän konkreettisia käytäntöjä, joissa kylläkin näkyvät luonnonympäristön asettamat rajat ja mahdollisuudet, mutta joita ei tässä

sosiologisessa näkökulmassa *avoimesti* korosteta tekijöinä, jotka muodostavat diskursseja.

Bruno Latourin innoittamana Turo-Kimmo Lehtonen (2006) ottaa artikkelissaan *Kaupungin aineksia* tarkasteluun sosiaalisen yhteisön fyysisen taustan, materiaalisuuden inhimillistä toimintaa ja diskursseja rakentavan olemuksen. Latourin toimijaverkkoteorian kehittelyä esittelevät Lehtonen kaupunkisosiologian ja esimerkiksi Maria Åkerman (2009) ympäristöpolitiikan näkökulmasta.

Latourin ajatukset siitä, että ympäristömme kohteet tai materiaaliset artefaktit rinnastuvat toimijoina inhimillisiin toimijoihin, ovat ymmärrettävästi innoittaneet myös maantieteilijöitä. Esimerkiksi Sarah Whatmore (2003) on kehittänyt näkemystään hybridistä maantieteestä (*hybrid geographies*), jonka lähtökohta on Lehtosen ja Åkermanin tekstien tapaan Latourin toimijaverkkoteoriassa. Whatmoren (2003, 26, 33) mukaan kaikki sekä konstruktionistiset että realistiset yritykset ymmärtää ihmisen elämää ympäristössään ovat perusteiltaan väärässä, koska molemmat lähtevät inhimillisen ja ei-inhimillisen, luonnon ja kulttuurin jakavasta oletuksesta.

Latouria *luonnollisemmin* Whatmore (2003, 26, käännös oma) sanoo hybridin maantieteen ”tunnistavan toimijuuden relationaalisen saavutuksena, sisältäen orgaanisten eliöiden, teknologisten laitteiden ja diskursiivisten koodien luovan läsnäolon joka-päiväisen elämän rakenteessa”. Jos Latour yhdisti inhimillisen ja ei-inhimillisen kaksiulotteisiksi verkkomaisiksi ja ”teknologisiksi” rakennelmiksi, Whatmore puhuu kolmiulotteisista rihmastoista (*rhizome*). Tämä elävöittää hybridin käsitteen ja samalla karistaa toimijaverkkoanalyysistä pois sitä taakkaa, jonka maantieteen historia tilallisena hallinnon tieteenä (*spatial & administrative science*) tuottaa (Philo 2005, 827). Vastaavalla tavalla kuin Foucault’n hallintatapa-analytiikkaa ei voi lokeroida puhtaasti konstruktionistiseen tai realistiseen yhteiskuntatieteeseen, ei hybridin maantieteen näkökulma tunnusta kumpaakaan lähtökohdaksi. Tässä mielessä ihmisen luonnollinen eläminen ympäristössään rakentuu sekä konkreettisten että diskursiivisten ”toimijoiden” kautta, jolloin Latourin ja Whatmoren teesit murentavat konstruktionismin ontologista perustaa siinä mielessä, että heille maailma on ”yksi”.

Maantieteellisesti spesifi hallintatapa ja aluesuunnittelun valtatutkimus

Tämä artikkeli on sekä puheenvuoro *yhdyskuntien* tasolla toteutettavan hallintatapatutkimuksen tärkeyden puolesta että kehotus nostaa *ihmisen eläminen ympäristössä* keskeiseen asemaan suunnittelussa vallitsevien paikallisten totuudenmäärittelyjen ja toimintatapojen taustoittajana. Siksi maantieteellisen konstruktionismin ja hybridin maantieteen näkökulman yhdistäminen paikallisen hallintatavan tutkimiseen on mielestäni tärkeää.

Operationalisoituna tutkimusotteena tämä näkökulma kehottaa tarkastelemaan esimerkiksi kaupungin, kaupunginosan tai kylän konstruoitumista paikallisessa maantieteellis-sosiaalisessa kontekstissa; miten ympäristö sekä diskurssit ja sosio-ekologiset käytännöt nivoutuvat yhteen. Samalla tulisi olla herkkä myös tätä kontekstia hallitsevan poliittis-hallinnollisen koneiston kontekstispesifistä luonteesta. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi aluesuunnittelun hallinnan tapauksessa ymmärrystä, että suunnittelukoneiston ylläpitämät diskurssit ja käytännöt lainaavat paljon valtio- ja kulttuurikohtaisista alueiden kehittämistä ja suunnittelua määrittävistä rationaliteeteista, mutta näitä ei voida yksinomaan johtaa jälkimmäisistä. Tämä siitä syystä, että maantieteellis-sosiaalinen konteksti muokkaa sekä puoluepoliittisen, professionaalisen että kansalaisyhteiskunnan totuudenmäärittelyn kontekstispesifiksi.

Maantieteellisen tuominen hallintatapa-analyysiin on nähtävä (itse)kriittisen maantieteen pyrkimyksenä tehdä pesäero tieteenalan ”hallinnon tieteen” roolista (Raffestin 1997). Tämä voi viedä koko valta-analytiikkaa purevampaan suuntaan. Esimerkiksi Margo Huxley (2007, 191) esittää maantieteellisen näkökulman antavan mahdollisuuden päästä hallintatapatutkimusta paikoin vaivanneen poliittisen ”ideologiakritiikin” ohitse (Dean 1999, 40). Maantiede – ympäristö ja tila – antaa analyysille konkreettisen vertailukohdan. Myös uusimmat Foucault’n tekstien ja luentojen käännökset ovat vahvistaneet sitä käsitystä, että erityisesti paikalliset valtatekniikat ovat olleet Foucault’n ajattelussa keskeisiä (Foucault 2007, 156). Maantieteilijät ovat kuitenkin kritisoineet, ettei Foucault todellisuudessa kehittänyt tilan ja paikallisuuden ulottuvuutta valta-analytiikassaan, vaikka piti sitä tärkeänä (Elden & Crampton 2007; Hannah 2007).

Maantieteellisen hallintatapa-analytiikan voi jakaa Foucault’n ajattelun kehitystä peilaten disiplinaariseen, territorioiden ja tilan hallinnan kautta avautuvaan hallintatapaan (”suvereniteetti-valtion ja modernin projekti”) sekä biovallan kautta avautuvaan väestön hyvinvointiin ja tuottavuuteen keskittyvään hallintatapaan (”uusliberaalin valtion ja postmodernin projekti”). Alue- ja kaupunkisuunnittelua ajatellen analyysin konkreettinen jako näiden välillä ei ole kuitenkaan tarpeen. Maankäytön suunnittelun kautta väestöä on hallittu disiplinaarisesti, kuten Huxley (2007, 195-199) osoittaa esimerkeillään kaupunkitilan järjestämisestä 1800-luvun eurooppalaisissa kaupungeissa. Tämän modernin projektin perusta suunnittelua määrittävänä tavoitteena ei ole kuitenkaan kadonnut mihinkään (Häkli 2002, 113), vaikka modernista postmoderniin sukessiivisesti etenevä hallintatavan tulkinta onkin saanut kannatusta (kts. Coleman & Agnew 2007, 329-331). Colemanin ja Agnewn (2007, 332) perustelija seuraten mielestäni kyse ei ole hyppäyksestä modernin projektin tavoitteista postmodernin tavoitteisiin, logiikkaan ja toimintaan (tällä ei viitata Foucault’n ”historian epäjatkuvuuksiin”, jotka ilmenevät juuri mikrotasolla, paikallisesti), vaan pikemminkin näiden tavoitteiden vastavuoroisesta sisällyttämisestä ja sopeutta-

misesta toisiinsa. Uusliberaalin yhteiskunnan aluesuunnittelussa disiplinäärinen hallintatapa on jäämässä pienempään osaan, kun taas biovallan ja subjektivisoitumisen kautta määrittyvät tilanhallintakategoriat nousevat entistä keskeisempään asemaan (Huxley 2007, 194-195).

Maantieteellisesti spesifin hallintatavan jäljille voisi päästä tarkastelemalla aluesuunnittelun eri tasoilla maantieteellisen kontekstin ja keskeisten hallintatapaa peilaavien, mutta ei siihen pelkistyvien suunnitteludiskurssien ja -käytäntöjen suhdetta. Esimerkiksi makrotasolla (seudullinen) aluesuunnittelun tutkimuksessa ja arvioinnissa tulisi tarkastella, miten alueen tai kaupungin kannalta keskeiset luonnonvarat ja ekosysteemit välittyvät osana suunnittelun hallintatapaa. Hyvä esimerkki on harjun (Peltola 2006) tai metsäresurssin (Tynkkynen 2007; Åkerman 2009) merkitys hallintatavan muodostumiselle. Tulisi siis kysyä kussakin maantieteellisessä kontekstissa *aina uudestaan*, miten resurssi tai tila toimii osana (toimijana) diskursiivis-käytännöllistä vallankäyttöä, hallintatapaa (Huxley 2007, 194). Tässä on kosketuspinta *geo-governmentalityn* ja hybridin maantieteen yhteenkietoutuneiden rihmastojen välillä – maantieteellisesti spesifi hallintatapa on sekä paikallisten diskursiivis-käytännöllisten ympäristö-ihminen -suhteiden tuote, mutta myös paikallisten, ihmisten konkreettisesti ympäristössä elämisen kautta syntyneiden ”väliaikaisesti kiinteiden” ja ”notkeiden” rakenteiden (Philo 2005, 826-827) tulos.

Yhteisöissä, joiden luonnonmaantieteellistä asemaa luonnehtii muutaman resurssin ja niihin linkittyvien tuotannonalojen dominanssi, tulisi olla erityisen herkkä resurssikirouksen hallintatavalle (Lange 2007; Tynkkynen 2007). Resurssikirouksen olosuhteissa hallintatavan liikkumavara on rajatumpi kuin konteksteissa, joita luonnehtii monipuolinen resurssi- ja tuotantopohja. Esimerkiksi Lappeenrannassa Saimaan saariston ja ranta-alueiden merkitys paikallisessa kehitysdiskurssissa on varsin korostunut. Kuitenkin ympäristö-aluerakenne-ihminen -suhde ja hybridit rihmastot ovat kehystäneet paikallisen hallintatavan niin, että kaupungin maankäyttöä on määritellyt ranta-alueiden käytön ja vesivarojen hyödyntämisessä metsäteollisuuden rationaliteetti. Saimaa on tärkeä imagotekijä, mutta rantoja ja saaristoa ei ole nähty reaalina asumiskohteina teollisuuden rantamaiden ja vesivarojen käytön priorisoinnin takia.

Toki teoreettisesti ajateltuna maantieteellisesti spesifin hallintatavan muodostumiselle ei ole olemassa mittakaavarajaa (McCarthy 2005, 733). *Geo-governmentalityn* operationalisoinnin kannalta raja on kuitenkin tehtävä, koska mittakaavan kasvaessa paikallisessa kontekstissa relevantit ympäristön muuttamisen ja hallinnan prosessit ”sumenevat” ja ”katoavat” (Lehtinen 2003, 241-243).

Toisaalta siirryttäessä mikrotasolle, kaupunginosan tai kylän tasolle, huomio tulisi kiinnittää siihen, miten tietyn tilan muuttaminen, rakentaminen tai säilyttäminen linkittyy yhteisön diskursseihin, hybrideihin ympäristösuhteisiin

ja hallintatavan aiempiin käytäntöihin ja perusteluihin. Tärkeää olisi kuitenkin kiinnittää huomio ongelmallisten tai konfliktuaalisten kohteiden ilmaantumiseen tilassa suhteessa sosio-ekonomiseen ja -ekologiseen kontekstiin (esim. sosiaalinen segregatio, ympäristöriskit, puhtaat alueet) (vrt. Lehtonen 2006). Vastaavasti hallintatapaa pitäisi pystyä lähestymään ja analysoimaan sen kautta, mistä nämä potentiaalisesti konflikteja tuottavat kohteet puuttuvat.

Maantieteen kautta aukeavan hallintatavan analyysi linkittyy mielestäni myös vahvasti maankäytön suunnittelun keskeiseen haasteeseen: sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ekologisen kestävyuden turvaamiseen. Scott Campbell (1996, myös Tynkkynen, tulossa 2010) on kehittänyt metodin, ”suunnittelijan kolmion”, jolla suunnitteluprosessissa ilmeneviä kestävä kehityksen eri ulottuvuuksien välisiä konflikteja voidaan tarkastella. Campbell jakaa suunnittelun toimijoiden omaksumien konstruktioiden kautta syntyvät suunnittelua ja kestävä kehityksen tulkintaa koskevat kiistat omaisuuskonfliktiin (taloudellinen kasvu vs. sosiaalinen tasa-arvo), resurssikonfliktiin (taloudellinen kasvu vs. ekologinen tila) sekä kehityskonfliktiin (sosiaalinen tasa-arvo vs. ekologinen tila). Näistä hän nostaa tärkeimmäksi usein tunnistamattomaksi jäävän kehityskonfliktin (*development conflict*), jonka kautta määrittäytyy hyvän/huonon ympäristön tilan vaikutusten jakautuminen eri sosio-ekonomisissa asemassa olevien väestöryhmien kesken.

Campbellin suunnittelun konfliktit liittyvät vahvasti aluesuunnittelun valtakäsymyksiin ja siten maantieteellisesti spesifiin hallintatapaan. *Geo-governmentality* jäljille pääsemiseen voi auttaa juuri suunnittelukysymysten tarkastelu kehityskonfliktin näkökulmasta. Tämä puolestaan avaa uuden näkökulman ympäristöoikeuden (*environmental justice*) keskeiseen dilemmaan, jota yhteiskuntamaantieteen edustajat ovat pohtineet (Lehtinen 2003, 241). Esimerkiksi Sachs (1999, 28) näkee, että yhteiskunta ja luonto ovat siinä mielessä erottamattomat, että kaikki yritykset vähentää sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta lisäävät luonnon räsitusta ja päinvastoin. Kuitenkin *yhdyskuntien* tasolla kehityskonfliktitarkastelun sisällyttäminen *geo-governmentality* -analytiikkaan mahdollistaa tutkimuksen keinoin niiden paikallisten diskursiivis-käytännöllisten tapojen paljastamisen, jotka peittävät alleen muita (*subjugated knowledges and strategies*) ja tuottavat epäoikeudenmukaista ympäristöä. Otettaessa kehityskonflikti ja ympäristöoikeuden maantieteellisesti spesifi hallintatapa analytiikkaan mukaan tutkimuksessa on luovuttava foucault’laisesta nominalsimista, ”sivustatarkkailijan” asemasta, koska jonkinlainen normatiivinen näkökulma on omaksuttava siitä, mikä ympäristöoikeuden taso on hyväksyttävä ja mikä ei. Tähän myös Campbell suunnittelijoita kehottaa – ottamaan selkeän kannan konfliktien välittäjinä.

Kehityskonfliktien ja maantieteellisesti spesifin hallintatavan samanaikainen tarkastelu yhdyskunnan tasolla on myös omiaan viemään perinteisen hallintatapa-

analytiikan ”ideologiakritiikin” tuolle puolen. Se vastaa myös maantieteen sisältä esitettyyn kritiikkiin, että keskittyminen biopolitiikan ja -vallan tutkimukseen on vieraannuttanut maantieteilijät arkipäivän eletystä maantieteestä (Hannah 2007, 84; Lehtinen 2003, 239). Se kykenee myös konkreettisella tavalla jatkamaan foucault’laisen valta-analyysin ”mitä sitten?” -vaiheen ohi purevammaksi, konkreettisemmaksi kritiikiksi – liittämään yhteen paikan hybridistä maantieteestä kumpuavat diskurssit ja hallintatavan konkreettiseen ympäristön mikrotason suunnitteluun ja käyttöön.

KIRJALLISUUS

- Burkitt, Ian** (1998). Relations, Communication and Power. Teoksessa Velody, Irving & Robin Williams (toim.) Politics of Constructionism, 121-131. Sage, London.
- Campbell, Scott** (2003). Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development. *Journal of the American Planning Association* 62: 3, 296-312.
- Coleman, Mathew & John A. Agnew** (2007). The Problem with Empire. Teoksessa Crampton, Jeremy W. & Stuart Elden (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography, 317-339. Ashgate, Aldershot.
- Dean, Mitchell** (1998). Questions of Method. Teoksessa Velody, Irving & Robin Williams (toim.) Politics of Constructionism, 182-199. Sage, London.
- Dean, Mitchell** (1999). Governmentality. Power and Rule in Modern Society. Sage, London.
- Elden, Stuart** (2001). Mapping the Present: Heidegger, Foucault and the Project of a Spatial History. Continuum, New York.
- Elden, Stuart & Jeremy W. Crampton** (2007). Introduction. Teoksessa Crampton, Jeremy W. & Stuart Elden (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography, 1-16. Ashgate, Aldershot.
- Flyvbjerg, Bent & Tim Richardson** (2002). Planning and Foucault. In Search of the Dark Side of Planning Theory. Teoksessa Allmendinger, Philip & Mark Tewdwr-Jones (toim.) Planning Futures. New Directions for Planning Theory, 44-62. Routledge, Abingdon.
- Foucault, Michel** (1972). The Archaeology of Knowledge. Tavistock, London.
- Foucault, Michel** (1991a). Questions of Method. Teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon and Peter Miller (toim.) The Foucault Effect. Studies in Governmentality, 73-86. The University of Chicago Press, Chicago.
- Foucault, Michel** (1991b). Politics and the Study of Discourse. Teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon and Peter Miller (toim.) The Foucault Effect. Studies in Governmentality, 53-72. The University of Chicago Press, Chicago.
- Foucault, Michel** (1991c). Governmentality. Teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon and Peter Miller (toim.) The Foucault Effect. Studies in Governmentality, 87-104. The University of Chicago Press, Chicago.
- Foucault, Michel** (2007). The Meshes of Power. Teoksessa Crampton, Jeremy W. & Stuart Elden (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography, 153-162. Ashgate, Aldershot.
- Gordon, Colin** (1991). Governmental rationality: An Introduction. Teoksessa Burchell, Graham, Colin Gordon and Peter Miller (toim.) The Foucault Effect. Studies in Governmentality, 1-51. The University of Chicago Press, Chicago.
- Hacking, Ian** (1998). On Being More Literal on Construction. Teoksessa Velody, Irving & Robin Williams (toim.) Politics of Constructionism, 49-68. Sage, London.
- Hacking, Ian** (1999). The Social Construction of What? Harvard University Press, Cambridge.
- Haila, Yrjö** (2001). Johdanto: mikä ympäristö? Teoksessa Haila, Yrjö ja Pekka Jokinen (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka?, 9-20. Vastapaino, Tampere.
- Hannah, Matthew** (2007). Formations of 'Foucault' in Anglo-American Geography: An Archaeological Sketch. Teoksessa Crampton, Jeremy W. & Stuart Elden (toim.) Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography, 83-105. Ashgate, Aldershot.

- Huxley, Margo** (2007). Geographies of Governmentality. Teoksessa Crampton, Jeremy W. & Stuart Elden (toim.) *Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography*, 185-204. Ashgate, Aldershot.
- Hyrrkänen, Markku** (2008). Historian arvo ja viehätys. Teoksessa Lempiäinen, Kirsti, Olli Löytty ja Merja Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja, 187-203*. Vastapaino, Tampere.
- Häkli, Jouni** (2002). Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Teoksessa Bäcklund, Pia, Jouni Häkli ja Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*, 110-124. Gaudeamus, Helsinki.
- Joronen, Mikko** (2005). Dualismin tuolla puolen – pragmatisoitu relationaalinen ontologia ja tilallisuuden transsendentaalisuus. *Alue ja Ympäristö*, 34: 1, 65-76.
- Lange, Andreas** (2007). Elite Rule and the Resource Curse: Obstacles to Local Development in the Philippines. *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 26: 6, 5-30.
- Lapintie, Kimmo** (2004). Tieto vallasta ja tiedon valta: yhdyskuntatutkimuksen agenda 2004. *Yhdyskuntasuunnittelu* 42: 1, 17-21.
- Laine, Markus ja Lasse Peltonen** (2003). Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959-1995. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Lehtinen, Ari Aukusti** (2003). Samhällsgeografi and the Politics of Nature. Teoksessa Öhman, Jan & Kristen Simonsen (toim.) *Voices from the North. New Trends in Nordic Human Geography*, 233-258. Ashgate, Aldershot.
- Lehtonen, Turo-Kimmo** (2006). Kaupungin aineksia. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 44: 2, 6-23.
- Leino, Helena** (2006). Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 1134. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Livingstone, David** (1992). *The Geographical Tradition. Episodes in the history of contested enterprise*. Blackwell, Oxford.
- McCarthy, James** (2005). Scale, Sovereignty, and Strategy in Environmental Governance. *Antipode* 37: 4, 731-753.
- Mills, Sara** (1997). *Discourse. The New Critical Idiom*. Routledge, London.
- Murdoch, Jonathan & Simone Abram** (2002). Rationalities of Planning. *Development versus Environment in Planning for Housing*. Ashgate, Aldershot.
- Peltola, Taru** (2006). Harju poliittisena toimijana: toimijaverkot lämpölaitoksen sijoituspaikkakiistassa Kangasalla. *Terra* 118: 2, 67-80.
- Philo, Chris** (2005). Spacing Lives and Lively Spaces: Partial Remarks on Sarah Whatmore's Hybrid Geographies. *Antipode* 37: 4, 824-833.
- Rabinow, Paul** (1989). Kaupunkitilan säätely. Teoksessa *Yhdyskuntasuunnittelun laitos, Tampereen teknillinen korkeakoulu / Jorma Mänty (toim.) Kaupunki – tila – valta*, 7-27. TTKK, A, Yhdyskuntasuunnittelun laitos, Julkaisuja 16.
- Raffestin, Claude** (1997). Foucault aurait-il pu révolutionner la géographie? Teoksessa *Au risque de Foucault*, 141-149. Éditions de Centre Pompidou, Paris.
- Sairinen, Rauno** (2000). Regulatory Reform of Finnish Environmental Policy. *YTK:n julkaisuja*. A: 27. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Tanskanen, Liisa** (2005). Paikallisen hyvinvointiyhteiskunnan haaste. Akateeminen väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 1120. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi** (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Tynkkynen, Veli-Pekka** (2007). Resource Curse Contested – Environmental Constructions in the Russian Periphery and Sustainable Development. *European Planning Studies* 15: 6, 853-870.
- Tynkkynen, Veli-Pekka** (tulossa 2010). From Mute to Reflective: Changing Governmentality in St Petersburg and the Priorities of Russian Environmental Planning. *Journal of Environmental Planning and Management*.
- Whatmore, Sarah** (2003). Hybrid Geographies: Rethinking the 'Human' in Human Geography. Massey, Doreen, John Allen & Philip Sarre (toim.) *Human Geography Today*, 22-39. Blackwell, Cambridge.
- Åkerman, Maria** (2009). Hybridit ja ympäristön politiikka. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.) *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*, 238-258. Gaudeamus, Helsinki.